

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZ ÇALIŞMASI

ÜÇ BEŞ KİŞİDEN HERHANGİ BİRİ

Danışmanın Adı-Soyadı: Sevgi BALCI

Öğrencinin Adı-Soyadı: Talya ERDEN

Diploma Numarası:1129-0118

Sözcük Sayısı: 3974

Araştırma Konusu: Adalet Ağaoğlu'nun "Üç Beş Kişi" adlı yapıtında bireyin kendini var etme sürecinde 'arayış' içinde olmasının nedenlerinin odak figür üzerinden değerlendirilmesi

ÖZ (ABSTRACT)

IB programı A dersi kapsamında, uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada, Adalet Ağaoğlu'nun "Üç Beş Kişi" adlı yapıtında, bireyin kendisini yeniden var etme sürecinde girdiği "kimlik arayışı" ve bireyi bu "arayış"a sürükleyen etmenler sunulmuştur. Yapıtta bu "arayış" incelenirken yapıtın odak figürü Murat esas alınmıştır. Odak figür hem bireysel nedenler hem de toplumsal nedenler sonucunda iç dünyasında çatışmalar yaşamıştır, bu iç çatışmalar sonucunda topluma ve çevresindekilere "yeterememe" duygusunu hissetmesiyle kendisini yeniden var etme sürecine girmiştir. Belirtilen durumların incelendiği bu tez çalışmasının giriş bölümünde "arayış" olgusuna genel bir bakış, yapıtın genel kurgusu, "arayış" olgusunun üzerinden sunulduğu odak figür Murat'ın fiziksel ve psikolojik yönden incelenmesi ve bu çalışmada incelenecek konu belirlenmiştir. Gelişme bölümünde yapıtta odak figürün yaşadığı iç ve dış gerçeklikler sonucu yaşadığı çatışmalarla girdiği "kimlik arayışı" ile bu çatışmaları ortaya çıkaran toplumsal ve bireysel etkiler nedenleriyle sunularak odak figürün yeniden var olma süreci incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise, odak figür Murat'ın yaptıklarına rağmen çevresindekilere, yaşadığı topluma ve değer verip uğruna bir şeyler yaptığı insanlara "yeterememesi" sonucu girdiği "kimlik arayışında" toplumda sıradan bir "üç beş kişi" haline gelmesi sunulmuştur.

(Sözcük Sayısı: 173)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	2
I. MURAT'I ARAYIŞ'A SÜRÜKLEYEN BİREYSEL ETMENLER	4
I. A. AİLE ETKİSİ	4
I. A. 1. ANNE-OĞUL İLİŞKİSİ	4
I. A. 2. ABLA-KARDEŞ İLİŞKİSİ	6
I. A. 3. BABA-OĞUL İLİŞKİSİ	8
I. A. 4. DAYI-YEĞEN İLİŞKİSİ	10
I. B. KARŞI CİNS ETKİSİ	12
II. MURAT'I ARAYIŞ'A SÜRÜKLEYEN TOPLUMSAL ETMENLER	15
II. A. "UZAM DEĞİŞİKLİĞİ" VE "YABANCILAŞMA" ETKİSİ	15
II. B. "KENT YAŞAMI" ETKİSİ	17
II. C. "BASKI DÖNEMİ" ETKİSİ	17
II. D. "TOPLUMUN AHLAK ANLAYIŞI" ETKİSİ	18
SONUÇ	20
KAYNAKÇA	21

Araştırma sorusu: Adalet Ağaoğlu'nun Üç Beş Kişi adlı yapıtında bireyin kendini var etme sürecinde arayış içinde olmasının nedenleri odak figür Murat üzerinden nasıl işlenmiştir?

GİRİŞ

Birey var olmak için kendini toplumun bir parçası haline getirme ihtiyacı duyar. Bu, doğal bir ihtiyaçtır çünkü birey içinde yaşadığı toplumun önemli bir parçasıdır. Yalnız bu önemi bireyin 'arayış'ı oluşturur. Bireyin arayışı topluma yansır, toplumun arayışlarına dönüşür. Buradaki tetikleyici unsur ise görünüşte bir bireyin basit bir "üç beş kişi"den ibaret olarak toplumda algılanmış olmasıdır ve bir bireyin arayışı da karşılanabilir, ancak bu sıradan algılanan durum toplumda bir domino etkisi yaratabilir. Bu domino etkisi hızla büyüyerek bireyin kimlik arayışı olmaktan çıkıp toplumsal bir sorgulamalar bütününe dönüşebilir. Bu da bir bakıma bireyin zaferidir çünkü birey toplum var oldukça, toplum da birey var oldukça olur.

Adalet Ağaoğlu'nun Üç Beş Kişi adlı yapıtında da bu arayış bütünlüğü, yapıt boyunca işlenmiştir. Arayış yaşamın tüm koşullarının getirdiği aşk, iş, eğitim gibi birçok unsur ile bireyi gün geçtikçe daha derin bir sorguya iterek bireyi iç dünyasında aidiyetsizliğe, yalnızlığa sürükleyerek doğal olarak "kendini bulma çabası"ını doğurur. Bireyin içinde yaşadığı "dönem" "uzam değişikliği" ile birleşerek bireyin üzerinde toplumsal zorunluluklardan oluşan bir "baskı" oluşturur ki bu durum bireyi diğer "sorgulamalar"ın yanı sıra ayrıca bir "ahlaki sorgulama"ya yönlendirir. Yapıttaki bu süreç de bireysel ve toplumsal arayış, odak figür olan Murat karakteri üzerinden sunulmaktadır.

Odak figür Murat Ahmet ve Türkan Kaymazlı'nın oğludur. Murat genç ve yakışıklı olmasından dolayı toplumda karşı cinsin ilgisini çekebilecek fiziksel görünüşe sahiptir. Figürün Kısmet adında bir de ablası vardır, fakat Murat kardeşine göre aile içinde her zaman daha ayrıcalıklı konumda

olmuştur. Bunun sebebi odak figürün ataerkil bir ailenin “erkek” çocuğu olmasıdır. Hem ataerkil yapının figür üzerinde oluşturduğu baskı hem de hayatının kilit noktalarında yaşadığı başarısızlıkları Murat’ı kendi benliğini sorgulayarak kimlik “arayışı”na sürüklemiştir.

Yapıtta odak figürün Murat’ın arayışının bireysel ve toplumsal çerçevede şekillenen bir araç olduğunu kabul etmek mümkündür. Murat’ı arayışa iten bireysel nedenler; annesi Türkan Hanım’ın baskıcı tutumuyla oğlunu yönetme çabası ve sonucunda ortaya çıkan hayal kırıklığıdır. Murat’ın ablası Kısmet’i hayatında konumlandıramaması ve onu hak etme çabası, babası Ahmet Bey ve dayısı Ferit Sakarya’nın toplumda buldukları saygın konum dolayısıyla Murat’ın “onlar gibi olmaya zorlanması” , hayatının merkezine aldığı sevgilisi Selmin’in zamanla beklentilerinin değişmesiyle Murat’ı, yetersizlik-sevgisizlik duygusuna sürüklemesi ve bunların onda yarattığı çatışmalar çerçevesinde şekillenmiştir. Arayışa sebep olan toplumsal nedenlerse baskı döneminin yarattığı korku ve sıkışmışlık duygusu, çatışma ve güvensizlik ortamı, farklı uzamlardaki farklı toplumsal kuralların bireyi yabancılaştırmasıyla şekillenmiştir.

I. MURAT’I ARAYIŞ’A SÜRÜKLEYEN BİREYSEL ETMENLER

I. A. AİLE ETKİSİ

I. A. 1. ANNE - OĞUL İLİŞKİSİ

Anne-çocuk ilişkisi bireylerin karakter gelişiminde en temel etmendir. Yapıtta anne Türkan Hanım erken yaşta eşini kaybetmiş, yalnız, kontrolcü bir karakterdir. Evde babanın eksikliğiyle otoritesi güçlenmiş olan Türkan Hanım, kendi dış gerçekliği doğrultusunda çevresindekilere sınır koymaktadır. Bu da Murat'ın içine kapanık bir birey olarak yetişmesine neden olmuştur. Anne kendisini, kızına oranla, oğluna ayrıcalıklar tanıyor olarak gösterse de gelenekçi bir ortamda yetişmesi sonucunda çocuklarını baskı altında yetiştirmektedir.

Duygularını yansıtmamanın ayıp olduğu bilgisiyle büyüyen Türkan Hanım içe dönük yapıdadır. Sevgi ve bağlılık kavramlarına bakışı yetiştiği ortam sonucunda gelenekseldir. Ona göre sevgi gizli yaşanan, açıkça belirtilmeyen bir duygudur: *“İnsanın sevgisi de nefreti de içinde olmalı. Göstermemek sevmemek değil ki.”* (Ağaoğlu, 150) Yapıtta Türkan Hanım'ın yaşadığı temel çelişkilerden biri, yaşamı boyunca sevgi göstermenin “ayıp” olduğunu öğrenmişken oğluna herkesten farklı bir sevgi göstermesidir. Murat'a doğduğundan beri, farklı bir sabırla davranan, imtiyazlar gösteren anne oğlunu kızından ayrı tutar ve daha çok önemser: *“Öz kızı Kısmet'e bile sevgi sözleri kullanarak konuşmadı. Biraz Murat'a o kadar.”* (Ağaoğlu, 150) Murat'tan gururla bahseden, onun kibar ve sakin olmasını her koşulda takdir eden anne, yine de bunu ona doğrudan göstermez. Bu da Murat'ın farklı bir kişiliğe bürünmesinde, davranışlarının değişmesinde etkili olur.

Türkan Hanım tarafından kibar ve sakin yetiştirilmesinden dolayı Murat ataerkil bir toplumda “erkek” kimliğine yakıştırılan genel özelliklere sahip olamamıştır. Bu nedenle çocukluğundan bu

yana çevresinden dışlanır, çevresiyle sorunlar yaşar. Bu durum Murat'ı iç çatışma yaşamasına, yaşadığı bu iç çatışma da annesine öfke duymasına sebep olur; çünkü Murat, annesinin övündüğü 'kadın nedir bilmeyen' , istediği yerde dilediği tepkiyi veremeyen, çekingen ve kendisini ifade edemeyen, "kız gibi" biri olmak istemez:

“Murat, özellikle annesinin, hiçbir şeyin ayırımında değilmiş gibi öyle serin duruşuna öfkeleniyordu: Benden ummuyor! Sanki hep o uslu, uysal, “kız gibi” Murat’ım da... Sanki kadın nedir bilmiyorum. ‘Benim oğlum kız gibidir teyzesi. Kimseye yan gözle bakmaz...” (Ağaoğlu, 64)

Murat yaşamında kendisine ve çevresine “yeterememe” durumunun en temel sebeplerinden biri olan “kız gibi” olma algısından kurtulma çabası onu kimlik arayışına sürükler.

Türkan Hanım'ın oğlu üstünde birbiriyle çatışan birçok beklentisi vardır. Bir yandan onun uysal kişiliğiyle gurur duyarken bir yandan da babası ve dayısı gibi toplumda “sözü geçen” biri olmasını ister. Türkan Hanım'ın beklentisiyle, yetiştirdiği bu kişi arasındaki farklılık hem kendisinde hem de Murat'ta ruhsal çöküntüye yol açmıştır. Murat'taki bu ruhsal çöküntü onun kimlik arayışını tetiklemiştir. Türkan Hanım'a göre dar kabul edilen bir çevrede tanınan bir aile olma onların temel seçimlerini belirlemektedir. Dolayısıyla bu seçimlerin “çevrede saygınlığı” zedelemeyecek olması gerekmektedir.

“Saygınlık” kavramıysa Türkan Hanım için, “el âlem ne der”dir. Türkan Hanım'ın kişiliğinin “saygınlığını koruma dürtüsü” sebebiyle oğlunun kişiliği üzerindeki etkisi büyüktür. Murat annesiyle ve onun çelişkili beklentileriyle çatışmalar yaşar. Olmak istediği insanla olduğu insan arasındaki mesafe de onu her yönden olumsuz etkilemektedir. Murat, kendinden emin, kontrol

sahibi, baskın bir erkek olmak isterken annesinin baskısıyla ezik bir kimlik edinir. Bu sebeplerde dolayı kimlik arayışına sürüklenir.

II. A. 2. ABLA - KARDEŞ İLİŞKİSİ

Aynı annenin aynı değerleri altında farklı tutumlarla yetişen iki kardeşten Murat'ın ablası Kısmet yapıt boyunca kendi kimliğiyle var olamamış, hayatının en önemli kararlarını kendisi verememiş, hep başka insanların kızı, ablası, karısı gibi sıfatlarla tanıtılmış, kendini bulamamış bir figürdür. Ataerkil toplum yapısının egemen olduğu bir ailede “kız çocuğu” olmasından dolayı içedönük bir yapıdadır. Murat gibi onun karakterinin gelişiminde de annesinin etkisi büyüktür. Annesinin baskıcı ve kontrolcü tavrıyla şekillenen hayatı üstünde kendi iradesi yoktur. “Dar çevrede tanınan bir ailenin kızı” olmasının doğurduğu gerekleri yerine getirerek yaşamaktadır. Kısmet de tıpkı annesi gibi “el âlem ne der” kaygısı güderek yaşamaktadır. Başkalarının dayattığı kurallarla “kendi” hayatını yaşayamamaktadır. Bu durum onu sıkışmışlık duygusuna sürükler.

Kısmet sevdiğinden başkasıyla evlendirilmiş, en değerli varlığı kardeşinden uzaklaştırılmıştır. Bu onu bir iç çatışma yaşayarak annesine, kocasına hatta kendisine karşı öfke duymasına ve Eskişehir'den İstanbul'a gitme kararı almasına neden olmuştur:

“Belki bir çalar saat, tam şu an, yırtınarak çınlamaya başlamış; Kısmet'i, bütün ağırlığıyla üstüne çöken bir karabasanın pençesinden kurtarmış. Biten bungunluk, başlayan yürek çarpıntıları. Gecikmişlik yıkınlığını, yetişmişlik sevincinin müthiş uyumu sarmış...”(Ağaoğlu, 265)

Kısmet'in kendisine dayatılan kuralların dışına çıkmasıyla yaşadığı değişim kardeşinin hayatında da büyük bir değişimi tetiklemiştir. Kısmet'in İstanbul'a geleceği haberi Murat'ın hayatını değiştirecektir. Yapıtta olay akışının da bu olayla başlaması Murat'ın değişiminin başlangıcını göstermektedir. Murat kendini yararsız hissederken, Kısmet'in gelmesiyle kendini işe yarar hissederek heyecanlanır. Kendini var etme sürecinde ablası gibi onu koşulsuz seven "iyi" birini hak etmeye ve mutlu etmeye çalışır. Murat için bu durum, yaşama sebebine dönüşür. Kısmet Murat'ın durağan hayatından çıkmasını, harekete geçmesini, "hayatında plan yapacak kadar güçlü birine" dönüşmesi için ihtiyacı olan itici gücü kendi hayatını değiştirerek ona sağlamıştır, ancak Murat bu defa da farkında olmadan kendisini yeni bir koşula bağlamış olur. Kısmet'le Murat'ın birbirlerine bağlılıkları Murat'ın hayatına Selmin'in girmesiyle değişir. Murat ablasından uzaklaşmaya başlar.

Kısmet Murat'ın hayatının birçok noktasında belirleyici rol oynamaktadır. Bunun sebebi Murat'ın Kısmet'le ilişkisi yaşamındaki beklenti-hayal kırıklığı-değersizleşme döngüsünün dışında koşulsuz sevgi ve güvene bağlı bir ilişki kurmuş olmasıdır. Murat'ın Selmin uğruna İstanbul'a gidişiyile, ablasını hayal kırıklığına uğrattığı onu yalnızlaştırmasına rağmen Kısmet'in Murat'a karşı sevgisinin değişmemesi, Murat'a güven vermeye devam etmesi, onu kendi benliğine ve çevresine "yetememe" duygusundan uzak tutması, Kısmet'i Murat'ın hayatının vazgeçilmez bir parçası yapmaktadır. Murat'ın geçmişte Selmin'leyken Kısmet'e karşı, Kısmet'leyken Selmin'e karşı suçluluk duyup iç çatışmaya sürüklenmesinin yerini, Kısmet'in İstanbul'a gelişiyle değişim ve işe yarama heyecanı almıştır. Dolayısıyla, abla-kardeş ilişkisi Murat'ın hayatındaki eylemsizliği bitirip ona harekete geçecek cesareti vermiş, kimlik arayışında önemli bir rol oynamıştır.

II. A. 3. BABA - OĞUL İLİŞKİSİ

Baba-oğul ilişkisi bir erkek çocuğun yaşamında kimlik gelişimi için en odak noktayı oluşturur. Oğul babayı model alarak kendini var eder. Yapıtı göre Murat'ın erken yaşta vefat eden babası Ahmet Bey "aileye dışarıdan girmiş" fakat bulunduğu yeni konuma hızlıca adapte olmuş ve zamanla Eskişehir'de yatırımlar yapıp pek çok fabrikanın sahibi olarak toplumda saygın bir konum edinmiş bir figür olarak yer alır. İçinde büyümediği ve evlendikten sonra dâhil olduğu bu yeni yaşam gereklerine, "saygınlık" elde edecek kadar ayak uydurmuştur. Ahmet Bey ayrıcalıklı bir hayata sahip olmanın getirilerini pervasız bir biçimde kullanmıştır:

"Ahmet Bey, kendine yaraşmış yeni rolü içinde, kendinden dehşetli hoşnut bir gülüşle gülüyor... Üstünden köylülüğü çoktan beri atmış; taşra kenti ileri gelenleriyle ile Belediye Meclisi üyeliği makamına rahatça, hatta pervasızca yerleşmiş." (Ağaoğlu, 115)

Murat'ın doğumundan itibaren Ahmet Bey'in oğluna "düşkün" davranması ve ayrıcalıklı muamele göstermesi ailede erkek egemen anlayışın etkin olduğunu göstermektedir. Ailede babanın başlattığı bu kayırma hali Murat'ın ailedeki algılanışının ve ileride oluşacak beklentilerinin temelini oluşturmaktadır.

Yapıtta Ahmet Bey'in "erkek çocuk sahibi" olması, bu nedenle Murat'ın doğumunda eşini iyi bir hastanede doğum yaptırması, davul zurna eşliğinde kurbanlar kestirmesi; birinci yaş gününde büyük bir kutlamayla bir iş hanının temelini attırması onun hem gösterişe meraklı olduğunu hem de erkek çocuğuna düşkünlüğünü göstermektedir: "*Murat'ın birinci yaş gününde babaları oğluna doğum günü armağanı olsun diye, yoo meğer anneleri bir oğlan doğurdu diyeymiş.*" (Ağaoğlu, 110)

Annesinin Murat'a yönelik beklentilerinin üst düzeyde olmasının temel nedeni de babası Ahmet Bey'in toplumda edindiği saygın statüyü onun da kazanmasını beklemesidir:

“Annesi ile halası ne zaman buluşsalar onu övmekte yarışa girerler. Biri ‘Çok hakseverdi.’ dedi mi, öteki ‘Çok kibardı.’ der. Biri ‘Çoluğuna çocuğuna pek düşküdü.’ dedi mi, öteki, ‘O herkese kol kanat gererdi.’ der.”(Ağaoğlu, 115)

Annesi Murat'ın da babası gibi toplumda sözü geçen, güçlü ve saygın biri olmasını istemektedir. Sıkça oğlunun Eskişehir'in en bilinen ailesine yakışır bir hayat yaşadığını, aile işlerinin başına geçtiğini, tıpkı babası Ahmet Bey gibi yöre halkı tarafından saygı gördüğünü düşünmektedir. Bütün bu beklentilerin yarattığı baskının yanında, Murat'ın, babasını erken yaşta kaybetmiş olmasının yarattığı eksiklik de iç çatışmasını derinleştirmektedir. Murat'ın “babası gibi” olmasını isteyen Türkan Hanım, Ahmet Bey'in vefatından sonra oğlunun artık, sorumluluk almaktan kaçmayan, çevresinde saygı gören ve aile işlerindeki otorite boşluğunu dolduran, girişimci dayı Ferit Sakarya gibi olmasını ister ve oğlunun örnek alacağı erkek figür algısını dayısına yöneltir.

Örnek alacağı baba figüründen yoksun olan Murat, ailesindeki diğer herkesin aksine annenin baskın olduğu bir evde büyümek durumunda kalır. Dolayısıyla Murat, geleneksel toplum yapısının beklentisini karşılayacak donanımı edinecek bir ortamda büyüme imkânı bulamaz. Murat, karakterinin oluşumunda, model alacağı birinin eksikliğini yaşamasının yanı sıra babasının yokluğunun yarattığı yoksunlukla büyür. Murat'ın yarım kalmışlık hissi, kendisini var etme sürecinde ve kimlik arayışında babasının yokluğunu dayısı ile doldurmaya yöneltse de bu durum çözüm olmaktan çok başka çatışmaları derinleştirmiştir.

II. A. 4. DAYI - YEĞEN İLİŞKİSİ

Baba-oğul ilişkisi bir erkek çocuğun yaşamında kimlik gelişimi için en odak noktayı oluşturduğundan, oğul model alacak bir babayla karşılaşmadığından kendini var edemez. Bunun sonucunda toplum içinde karşılaştığı güçlü ve egemen bir erkek figürü model almaya yönelir. Yapıtta da Murat, annesi tarafından kısmen “dayatılan” , dayısı Ferit Sakarya’yı model alma zorunda kalır. Murat bu durumdan rahatsız değildir, çünkü dayısı model alınacak kadar etkili ve hayran olunacak bir bireydir.

Yapıtta Ferit Sakarya, ailenin ve toplumun genelinden farklı bir görüntü çizmektedir. Yurt dışında eğitim almış, girişimci aynı zamanda idealleri olan birisidir. Aile işlerinin başında bulunan Ferit Sakarya’nın ailesi, iş çevresi, “aydın” arkadaşları tarafından her zaman hayranlıkla karşılanması ve bulunduğu her ortamda sevilen, saygı gören biri olması Murat’ı toplumda edinmek istediği yer yönünden olumlu etkilemektedir.

Babasını küçük yaşta kaybetmesiyle hayatında örnek alıp sığınabileceği tek erkek figürün dayısı olması Murat’ı kendi içine yeni bir çatışmaya itmektir, çünkü Murat, örnek alarak büyüdüğü dayısı gibi hem hayranlık hem düşmanlık beslemeye başlamıştır:

“Ferit Sakarya’ya karşı bir saygı, hatta hayranlık bile duyuyordu. Elinde değildi. Tıpkı Darüşşafakalı oğlanlara benziyordu işte. Murat, en sonunda, dayısına karşı duyduğu, bitmeyen, her gün biraz daha artan düşmanlığın, ona aynı zamanda hayranlık da duymadan edememesinden kaynaklandığına karar vermişti.” (Ağaoğlu, 10)

Murat’ın dayısına duyduğu düşmanlığın bir başka sebebiyse dayısı ve sevgilisi Selmin arasında yaşanan ilişkidir. Murat imrenerek büyüdüğü “güvenilir” dayısı ve uğruna hayatını değiştirdiği

Selmin'in ihanetiyle, hem dayısıyla ilişkisinde hem de hayatının genelinde büyük bir sarsıntı geçirmiştir.

Annesinin ve sevgilisinin beklentilerini karşılayamayan Murat, bu beklentileri dayısının karşılayabildiğini gördüğünde ona büyük hayranlık duyarken artık kıskançlık duymaya başlamıştır. Murat hayatındaki en büyük tutkuyu sevgilisi Selmin'e karşı beslemektedir. Toplumsal olaylar yaşanırken, çevresindekiler ailevi sorumluluklar alırken o hayatını "bir kişiye", Selmin'e adamıştır. Murat, hayatının merkezindeki en büyük tutku olan Selmin tarafından onaylanmamaktadır. Dayısı Ferit Sakarya ise yaşamındaki seçimleri dilediği gibi gerçekleştirebilen, istediğini yapabilen, seçim ve tercihlerine karışılmayan biridir. Bu yüzden de Murat'la Selmin arasındaki ilişki de toplum tarafından eleştirilirken, Selmin'in Ferit Sakarya'yla olan ilişkisi Ferit Sakarya'nın statüsü sayesinde toplumda onaylanmaktadır.

Murat, toplumsal olaylarla ilgili, iş yaşamında başarılı, çevresindekilere karşı duyarlı biridir. Onun en büyük tutkusu kariyeri ve toplum için yapabilecekleridir. Murat'ın Selmin'le ilişkisi bu yapabilirliklerini kısıtlamakta, onu Selmin'in kontrolü altına sokmaktadır. Bu yüzden Selmin, Murat'ın dayısına öfkesini büyüten bir rekabet unsuru olarak ortaya çıkar:

"Dayısına karşı duyduğu öfkenin, düşmanlığın nedeni salt Selmin miydi? Yoksa bu düşmanlığı açıklayabilmek için o 'küçük mesele 'ye mi sığınmıştı? Arada Ferit Sakarya olsun olmasın, Selmin şimdi bulunduğu yerden çok mu uzaktaydı? 'Hem' demişti kaç kez kendine, 'birer tutku adamı olmakta birbirimize ne kadar benziyoruz. Ancak benim tutkum genel-geçerde sıfır alıyor, onunkisi on üstü yıldız. Ben belki de bunun hırçınlığını yaşadım.'

" (Ağaoğlu, 9)

Odak figürün kendisini var etme sürecindeki arayışında dayısı gibi olma isteği odak figürü arayışa iten en temel sebeplerden biridir; fakat aynı zamanda bu hedefe ulaşamama hali Murat üstünde yıkıcı etkide bulunup onu “bungun” ruh haline sürüklemektedir. Başlarda hayatına yön vermesinde belirleyici rol oynayan annesinin temel algısının para ve saygınlık odaklı olmasından dolayı Murat’ı dayısı gibi olması için baskı altına sokması, daha sonraları ise Murat’ın hayatının merkezine yerleştirdiği sevgilisi Selmin’in de annesiyle aynı sebeplerden dolayı dayısını Murat’a tercih etmesi odak figürde “yeterememe” duygusuna sebep olmuştur. Yapıtta dayı-yeğen ilişkisi odak figürü bu sebeplerden dolayı iç çatışmaya sürüklemiş, böylece odak figür yeni bir “kimlik” için kendisini yeniden var etme sürecine girmiştir.

II. B. KARŞI CİNS ETKİSİ

Bireyin kendini var etme sürecindeki en temel etkenlerden biri de karşı cinsle olan ilişkisidir. Bu ilişki, bireyin o zamana kadar edindiği kişiliğin onaylanması ya da “yetersiz” bulunması yönünden birey üzerinde belirleyici olur.

Annesinin de üzerindeki etkisinden dolayı Murat, henüz çocukken kadınlara saldırgan ve otoriter bir yaklaşım göstermekten ziyade sevgi dolu ve nazik bir tavır sergilemektedir. Öncelikle onları erkeklerin metalaştırmadığı, değer verdiği saygıdeğer varlıklar olarak kabul eder: “*Ben, bütün kızları, kadınları erkeklerden kurtaracağım.*” (Ağaoğlu, 19) Odak figür doğduğundan beri, babası Ahmet Bey’in ölümüyle yalnız kalan annesinin ve dar bir çevrede sıkışmış, yalnızlaşmış ablasının erkekler tarafından her zaman yeterli değeri görmemesi Murat’ı derinden etkiler ve bir yandan da

onları Murat'a yöneltir. Murat'ı kendi hayatlarının merkezine çekerek kendilerini koruma altına almaları, bir bakıma Murat'ı araç olarak kullanmalarına sebep olmuştur.

Yapıtın iç zaman gerçekliğinde aydın kesimin ilgisini toplumsal olaylar çekmektedir. Selmin'in toplumsal konular üzerine şarkılar söylemesinin temelinde de aydın kesimin dikkatini çekme, "moda" olanı yaparak popüler olma isteği vardır. Bunun sebebiyse Selmin'in statü sahibi olma isteğiyle "para" odaklı yaşam algısına sahip olmasıdır. Bu yüzden topluma duyarlı olduğu için değil para kazanma hevesinden dolayı toplum odaklı şarkılar söylemektedir. Selmin Murat'la tanıştığında, Murat, beste yarışmasını kazanmış yeni ve umut vaat eden bir bestecedir. Murat'ın karşı cinsin ilgisini çekebilecek fiziksel görünüşe sahip olmasının yanı sıra yaptığı besteleri ilgi çekme fırsatı olarak gören Selmin'in bu süreçte daha popüler olmak amacıyla toplumsal şarkılar yerine daha yaygın bir müzik yapma isteği Murat'la yakınlaşmasına sebep olmuştur. Tanışmalarından kısa bir süre sonra ilişkileri başlar; Murat ailesini ve alıştığı düzeni geride bırakarak Selmin uğruna İstanbul'a yerleşir.

Murat'ın şarkıları toplumsal olayları yansıtmasa da bireylerin duygularına böylelikle toplumun duygularına hitap eden duyarlı şarkılardır. Selmin kariyerine kadın özgürlüğünü anlatan toplumsal şarkılarla başlamış, para odaklı hayatının en büyük sorunlarından olan geçim kaygısından dolayı Murat'ın birey odaklı şarkılarıyla devam etmiş sonrasında istediği "şöhret"e ulaşamamış ve daha genele hitap edebilecek "sallangaçlı" şarkılar söylemeye başlamıştır. Önceleri Murat'ı "*Şarkınızda, halkın acılarını yansıtan bir şeyler var...*" (Ağaoğlu, 42) diyerek öven Selmin, sonrasında Murat'a "*Öf Murat, geçti bunların modası canım! Hala hep aynı duygusal çocuksun!*" (Ağaoğlu, 50) diyerek kendi içinde yaşadığı başarısızlık ve yetememe duygularını Murat'a yöneltmiştir. Murat'ın şarkılarına burun kıvıran Selmin, "*Hem görmüyor musun karın da*

doymuyor...” (Ağaoğlu, 50) diyerek başlarda yansıttığı topluma duyarlı kimliğin gerçek olmadığını, aslında tek önceliğinin “para” olduğunu göstermektedir. Murat, hayatının merkezine yerleştirdiği Selmin’in değişimiyle içten içe hayal kırıklığı yaşamakta ve kendisini suçlu hissetmektedir: *“Suçluydum... Selmin’in çoktandır alaturka şarkılar, şöyle ‘bir gece ansızın gelebilirim’ türü sallangaçlı şeyler söylediğini göre göre görmezden geliyordum.”* (Ağaoğlu, 50) Selmin’in gazinoda “iç gıdıklayıcı olmaya çabalayan” bir konumda olması, Murat’ın suçluluğunu artırmaktadır ve eskiden saygın bir konumda olan Selmin’in bu değişimi, kendisi iyi besteler yapamadığı için yaşadığını düşünmektedir. Bu durum Murat’ı “yeterememe” duygusuna sürüklemiştir.

Önceleri idealist bir görüntü çizse de, yoksullaştıkça Selmin’in para ve güç odaklı bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Odak figürle Selmin’in ilişkisindeki çatışma, Selmin’in “güç”le bağdaştırdığı kavramları onda bulamamasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda beklentileri karşılanmayan Selmin Murat’a saygı duymamaktadır:

“Özür dilerim, seni üzmem istemedim Selmin’miş! Ne o öyle mıymıymı? Asıl bu halin çileden çıkarıyor beni. Senin yanında kendimi herhangi bir kadın arkadaşımın, hatta annemin, hatta Belgin’in yanında olduğumdan daha korunaksız, güvencesiz duyuyorum. Çok zayıfsın Murat! Güçsüzsün!” (Ağaoğlu, 21)

Selmin aradığı güçlü, saygı gören, varlıklı erkek figürünün Murat’ın dayısı Ferit Sakarya olduğunu düşünmektedir: *“Kendini ne sanıyorsun? Erkek mi? Hıh, erkek! Uyuz, mızımız okşamalar... Ulan, ben erkek diye Ferit dayına derim be!”* (Ağaoğlu, 58) Bundan dolayı Selmin Murat’a ve duygularına değil, Ferit’e, onun gücüne ve saygınlığına âşık olur. Açıkça yaptığı kıyaslamaların ötesinde Murat’ı dayısı Ferit’le aldatır. Odak figürün hayatını derinden sarsan bu olay, onu uzam

değişikliğinden, toplumla yaşadığı uyumsuzluktan, annesi ve ablasıyla yaşadığı çatışmalardan çok daha fazla etkilemiş ve ona büyük bir yıkım yaşatmıştır. Ayrıca bu olay yaşamındaki diğer çatışmaları da derinleştirmiştir.

Annesine “kız gibi” oğluyula gurur duyduğu için, ablasına onu sahiplendiği ve Selmin’e yaklaşımından uzaklaştığında kendisini suçlu hissettirdiği için öfkelenmektedir. Dayısına karşı duyduğu nefretin yanında ona karşı engel olamadığı hayranlık da odak figürü yıkıcı bir ikiliğe sürüklemektedir. Murat’ın kendisine karşı duyduğu öfkeyi artıran bu olay odak figürü güçsüz hissettirmiş, var olma sürecinde, “iradeli, güçlü” bir karaktere sahip olmak ve varlığının çevresindekiler için anlamlı olmasını sağlamak arayışına sürüklemiştir.

II. MURAT’I ARAYIŞ’A SÜRÜKLEYEN TOPLUMSAL ETMENLER

III. A. “UZAM DEĞİŞİKLİĞİ” VE “YABANCILAŞMA” ETKİSİ

Murat Eskişehir’de annesinin ve ablasının hayatının merkezinde, onların ilk önceliği konumunda el üstünde tutulmakta, çocukluğundan beri herkes tarafından ayrıcalıklı bir muamele görmektedir. Eskişehir’de ailesinin üstünde oluşturduğu önceleri babası, babasının vefatından sonra dayısı gibi saygın olma baskısından kurtulup hayallerini gerçekleştirmek için ailesinin ifadesiyle “bir şarkıcının peşi sıra” İstanbul’a gitmiştir; fakat İstanbul’a gidip uzam değiştirmesiyle dış gerçekliği tamamen değişmiş, koca şehirde “sıradan bir üç beş kişi” konumuna gelmiştir.

Uğruna bütün hayatını, alıştığı düzeni, bireysel ve toplumsal dayatmalara karşı gelerek değiştirdiği Selmin’in bile başlarda hayatının önemli bir parçasıyken zamanla bu önceliğini sıradanlaşarak yitirmiştir, herhangi bir ortamda öne çıkamamaya başlamıştır. Bu sıradanlaşma Murat’ın

bulunduğu çevreye yabancılaşmasına ve aidiyet duygusunu yitirmesine sebep olmuştur. Kendisini ait hissettiği ve karakterinin oluştuduğu dış gerçeklikten çıkıp “hayalleri” doğrultusunda farklı bir uzamda hayatına devam eden Murat, alışkın olmadığı, kendi dış gerçekliğinden tamamen uzak olan yepyeni bir dış gerçekliğe uyum sağlayamamasından dolayı kendi benliğinde çatışmalar yaşamaktadır. Murat’ın geldiği Eskişehir’de dar bir çevrede sadece belli seçkin aileler tanınmakta, Murat bu tanınan ailelerden birinin çocuğu olarak bu durumun getirdiği sosyal avantajlardan yararlanmaktadır. Dayısı gibi olmak için gittiği İstanbul’daki kent yaşamıysa içtenlikten yoksun, para ve statü odaklı, kendine has kurallarla temellendirilmiş bir düzene sahiptir. Bu yeni düzende Murat, tanınır olmanın getirilerinden yoksun kalmış, sıradan “üç beş kişiden biri” olmuştur:

“Oğlum, sen safsın. Bunlarla baş edemezsin. Ne isterlerse vereceksin... Yoksa seni çekmezler. Ya bunlara benzeyeceksin, ya hiç yanaşmayacaksın... Kötü ödetirler sonra!.. Aforozu uğrarsın. Bu lanet kentte tek başına kalırsın...” (Ağaoğlu, 28)

Eskişehir’de ailesinin beklentileriyle çatışan Murat, İstanbul’da da farklı beklentilerle çatışmıştır, şehirdeki çevresinde dışlanmıştır. Dışlanması sonucu yalnızlaşması onun arayışında etkili olmuştur. Bu süreç, Murat’ın da toplumda “üç beş kişiden biri” olmasıyla her bireyin toplumda değerini kendisinin yarattığını ve sosyal statünün farklı uzamlarda farklı etmenlerle şekillendiğini ona öğretmiştir.

III. B. “KENT YAŞAMI” ETKİSİ

Birey kimlik edinme sürecinde toplumsallaşmak durumundadır. Bir insanın bir topluma ait olup birey olabilmesi için kendisini var etmesi, bunun için de toplumla ve toplumun kurallarıyla bütünleşmesi gerekmektedir.

Yapıtta Murat'ın hayatının çoğunda düzenine alıştığı ve bu düzen içerisindeki saygınlığından dolayı sosyal çevresine baskın geldiği Eskişehir'den, düzenine yabancı olduğu İstanbul'a gelmesiyle kent yaşamına ayak uydurma çabası odak figürün kimlik arayışına sebep olmaktadır. Bu arayışın temel sebebiyse metropol yaşamıyla "dar çevre"deki yaşamının kurallarının çatışmasıdır.

Kent yaşamı birey üstünde "başarılı olma" hırsı ve baskısı oluşturur, bu başarı tanımı Murat için, "Ferit Sakarya gibi olmayı" , hem iş yaşamında hem de sosyal yaşamda öne çıkmış olmayı gerektirir. Eskişehir'de ailesiyle elde ettiği sosyal statüyü, kent yaşamında tek başına, birey olarak yaratma gereği Murat üstünde baskı oluşturmuş, kent yaşamında karşılaştığı dayatmaların oluşturduğu baskı onu iç çatışmaya sürüklemiştir.

III. C. "BASKI DÖNEMİ" ETKİSİ

Yapıtta dış gerçeklikte 1970'lerden 1980'lere uzanan dönemin günlük hayatın şekillendirilmesi üzerinden anlatılmıştır. Bu dönemde insanların yaşamları "gece çıkma yasağı"yla sınırlandırılmış, bir yerlere yetişme hali hayatlarının sıradan bir gerçeği haline gelmiştir.

Dış gerçeklikle oluşan baskı, toplumdaki her bireyin üzerinde hem toplum içinde hem de kendi iç dünyalarında bireyde kapana kısılmışlık hissi yaratmaktadır. Gece çıkma yasağı ve korku unsurlarıyla sınırlanan hayatlarında bireyler kendilerini güçsüz ve savunmasız hissetmektedir. Bu

güçsüzlük, baskı sonucu toplumun önceliği haline gelen “toplumsal savaşım”ın dışında kalan, Murat gibi bireysel sorunlarına odaklanan bireylerde daha yıkıcı etkilere sebep olmaktadır. Bireyin kimlik edinme sürecinde toplumsallaşması bir zorunlulukken Murat’ın politik bir duruş sergilemeyerek toplumdaki uzak kalışı yalnızlaşması ve yabancılaşmasına yol açmıştır. Murat’ın bireysel sorunlarını ön plana koyması onu toplumdaki ve sosyal çevresinden soyutlamıştır:

“Eski arkadaşlar büsbütün saldırganlaşmışlardı: Herkes bir savaşım verirken, sen...Hanım evladı, sen de!.. Ne o tüysüz, yoksa karı seni dehledi mi? Boşgeçin onu, onun bireysel sorunları var!” (Ağaoğlu, 66)

Murat’ın bireysel yaşamının yanı sıra toplumsal yaşamdaki beklentileri de karşılayamaması çevresine ve kendisine yabancılaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bütün düzenini geride bırakarak yeni bir düzen kurmak için geldiği İstanbul’da toplumun dışında kalıp yabancılaşması onu yaşadığı çatışmalar sonucu kimlik arayışına sürüklemiştir.

III. D. “TOPLUMUN AHLAK ANLAYIŞI” ETKİSİ

Yapıtta, başta toplumun “kadın” ve “para”ya bakışı üzerinden karakterlerin ve çevrelerinin değer yargıları aktarılmaktadır. Para odaklı yaşamın sarstığı etik değer algısı sonucu toplumda birçok ahlaki bozukluk meydana gelmiştir.

Yaşam algılarını para üzerine temellendiren Türkan Hanım, Murat, Selmin toplumda yaşamlarını sosyal statü üstüne yapılandıran “üç beş kişiye” birer örnek niteliğindedir. İçinde büyüdüğü dış gerçeklik, Murat’ta para sahibi olup belirli bir saygınlığa gelmeden toplum içinde yer edinilemeyeceği algısını yaratmıştır. Bireyler arası rekabete sebep olan para odaklı yaşam Murat’ın

bu dış gerçeklikte “yeterli” hissedememesine sebep olmuştur. Bireylerin hayatında sosyal statünün ilk öncelik haline gelmesi toplumda gelir düzeyi ve sosyal farklılıklar üstünden ayrımcılığa sebep olmuştur. Yapıtta bu durum Murat’ın eve temizliğe gelenler olduğunda kapı kollarına dokunamayacak kadar tiksinişle örneklenebilir, ötekileştirmenin boyutları vurgulanmaktadır.

Bunun yanı sıra kadınların sosyal yaşamda karşılaştıkları “ahlaksız muameleler” yapıtta kabullenilmiş ve sıradanlaşmış bir başka ahlaki bozukluk olarak sunulmaktadır. Yapıtta kadın figürleri toplum tarafından değersizleştirilmiş, metalaştırılmıştır. Kadınların cinsel obje olarak görülmesinin en somut örneği yine Selmin karakterinin üzerinden sunulmaktadır.

Murat, dış gerçekliği doğrultusunda “kadın” a karşı toplumdaki farklı bir bakış açısına sahiptir. Kadınları toplumdaki farklı olarak metalaştırmamakta, fakat toplumdaki kadınların da ataerkil değerlere sahip erkek beklentisine sahip olmaları da dikkate değerdir. Bu, Murat’ın takdir edilmemesine sebep olmuş, bu durumun Murat’ın ‘yeterememe’ hissine sürüklenmesi yapıtta Selmin’in Murat’ı ‘*Sen de erkek misin be!*’ diyerek aşağılaması hem bu sebepten dolayı hem de saygınlık ve para odağı doğrultusunda dayı Ferit Sakarya ile Murat’ı aldatmıştır. Bu durum Murat’ta derin iç çatışmalar yaratmış ve onu kimlik arayışına sürüklemiştir.

SONUÇ

Yapıtta odak figür Murat’ın aniden başlayan bilinçaltının sunumuyla başlayan hikâyesi, yine ani bir “belirsizlik”le son bulmaktadır. Adalet Ağaoğlu’nun, böyle bir yol izlemesi yapıtta “arayış” kavramını öne çıkarmaktadır, çünkü böylelikle yapıtta olayların değil, karakterlerin iç yolculuklarının ve özellikle de arayışlarının önemsendiği görülmektedir.

Ataerkil toplumda ailenin sosyal statüsünün değer kaybetmeden devam ettirilmesi erkek figüre yüklenmiş bir sorumluluktur. Murat üzerinde de oluşan bu beklenti, odak figürün karakteri ve kendisini yönlendirmeye çalışan annesinin kontrolü dışında gelişen hayalleriyle çatışmaktadır. Bu çatışmalar Murat'ı karamsar ve umutsuz bir ruh haline sürüklemiştir. Hayatının kontrolünü ele alamayan, umutsuzluk duygusuyla hareketsizleşen Murat durgun hayatında, ablası Kısmet'in de kendi kontrolü dışında gelişen hayatını değiştirmek için bir adım atmasıyla "eylemsizlik" ruh halinden çıkmış umut ve heyecanla hayatının kontrolünü ele alma çabası içine girmiştir. Hayatından memnun olmayan odak figür, kabulleniş ve vazgeçiş haliyle mücadele etmektedir. Bu süreçte toplumsal ve bireysel etmenlerin odak figürün iç çatışmasına etkisi görülmektedir.

Yapıt boyunca Murat'ın kendine değer verme ve bu değere layık olma çabası aktarılır. Değersiz ve yetersiz hissetmesi, çevresindeki bireylerin beklentilerini ve toplumun yüklediği görevleri karşılayamaması sonucunda onu kimlik arayışına girerek kendisini yeniden var etme sürecine sokmuştur.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Adalet. Üç Beş Kişi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 2007.